

Geliş Tarihi : 15.12.2024
Kabul Tarihi : 10.02.2025

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1601876>

Ekinci, S. ve Bilgili, M. (2025). Eleştirel beşerî coğrafya ve etik ilişkisi. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 157-174. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1601876>

ELEŞTİREL BEŞERÎ COĞRAFYA VE ETİK İLİŞKİSİ

Sedat EKİNCİ¹, Münür BİLGİLİ²

ÖZ

Bu makalede eleştirel beşerî coğrafya ve etik arasındaki ilişki incelenmiştir. Etik; iyi-kötü, doğru-yanlış ile ilgili konuları düşünmeye, anlamaya, yorumlamaya, açıklamaya ve analiz etmeye çalışan felsefenin alt dalıdır. Betimleyici etik, normatif etik, metaetik ve eleştirel etik gibi farklı perspektifleri barındıran türlere sahiptir. Frankfurt Okulunun görüşleri olarak ifade edilen eleştirel teorinin beşerî coğrafya içindeki karşılığı olan eleştirel beşerî coğrafya, etik ile güçlü ve karşılıklı bir ilişkiye sahiptir. Eleştirel beşerî coğrafyanın ilgilendiği konular aynı zamanda etik sınırlar içine giren konulardır. Sosyal adaletsizlik, soylulaştırma, ırkçılık gibi eleştirel beşerî coğrafyanın ilgilendiği sorunların tanımı ve çözümünde etik kilit bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda eleştirel teori kendi varlığının gerekliliğini ifade ederken ve bu varlığın sebebi sorunlarla mücadele ederken etik alt yapıyı ve söylemleri kullanmaktadır. Eleştirel beşerî coğrafyanın etik bakış açısı olan eleştirel etik, eleştirel beşerî coğrafyanın teorik alt yapısını kullanarak onu pratiğe dönüştürür. Bu da beraberinde değişimi getirmektedir. Coğrafi sorunlara karşı yaşanan bu değişim hareketi dönüştürücü coğrafyayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma değişime olan ihtiyaca cevap veren iki kavramın ilişkisini ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu iki kavram araştırmanın başlığı olan eleştirel beşerî coğrafya ve etikdir. Bununla birlikte eleştirel beşerî coğrafyanın etik bağlamında doğrudan ele alınmamasının oluşturduğu literatür boşluğunu doldurmaktadır. Araştırma boyunca eleştirel beşerî coğrafya ile etik arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır” sorusuna cevap aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel beşerî coğrafya, Etik, Eleştirel teori, Eleştirel etik, Adaletsizlik

¹ Dr., MEB, ekinci.sedat33@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3257-5939>

² Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, munur.bilgili@marmara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6841-4926>

Date Received : 15.12.2024

Date Accepted : 10.02.2025

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1601876>

Ekinci, S. & Bilgili, M. (2025). The relationship between critical human geography and ethics. *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 13(25), 157-174. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1601876>

THE RELATIONSHIP BETWEEN CRITICAL HUMAN GEOGRAPHY AND ETHICS

Sedat EKİNCİ³, Münür BİLGİLİ⁴

ABSTRACT

This article examines the relationship between critical human geography and ethics. Ethics is a branch of philosophy that attempts to think, understand, interpret, explain and analyze issues related to good-bad, right-wrong. It has different perspectives such as descriptive ethics, normative ethics, metaethics and critical ethics. Critical human geography, which is the counterpart of critical theory expressed as the views of the Frankfurt School in human geography, has a strong and reciprocal relationship with ethics. The issues that critical human geography deals with are also issues that fall within ethical boundaries. Ethics plays a key role in the definition and solution of problems that critical human geography deals with, such as social injustice, gentrification and racism. At the same time, critical theory uses ethical infrastructure and discourses while expressing the necessity of its own existence and struggling with the problems that are the reason for this existence. Critical ethics, which is the ethical perspective of critical human geography, uses the theoretical infrastructure of critical human geography and transforms it into practice. This brings about change. This change movement experienced against geographical problems has brought about transformative geography. This study was written to reveal the relationship between two concepts that respond to the need for change. These two concepts are the title of the research, critical human geography and ethics. However, it fills the gap in the literature created by the fact that critical human geography has not been directly addressed in the context of ethics. Throughout the research, an answer is sought to the question of “what kind of relationship exists between critical human geography and ethics?”

Keywords: Critical human geography, Ethics, Critical theory, Critical ethics, Injustice

³ Dr., MEB, ekinci.sedat33@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3257-5939>

⁴ Assoc. Prof. Dr., Marmara University, Atatürk Faculty of Education, mumur.bilgili@marmara.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6841-4926>

Giriş

Etik, kısaca doğru ve yanlışın; iyi ve kötünün ne olduğunu anlamaya çalışan; çoğunlukla normatif unsurlar barından felsefenin önemli bir alt dalıdır. Diğer bir deyişle etik neyi yapıp neyi yapmamamız gerektiğine yanıtlar arar (Chakraborti, 2023). Etik sadece felsefe ile sınırlı olmayıp bütün sosyal dünyayı etkileyen bir kavramdır. Günümüzde her bilimsel disiplinin ve çalışma alanının etik değerleri bulunmaktadır ve bu etik değerler davranışlarımızı, alacağımız kararları ve çalışma şeklimizi etkilemektedir. Etik diğerlerini dikkate almaktır. Bu diğerleri, bireyler, toplumlar, hayvanlar, çevre ve tüm bileşenleri olabilir. Bu nedenle, etik ilişkiseldir. Diğerleri olmadan ya da dikkate almayan bir etik değerler bütününden bahsetmek mümkün değildir.

Diğer sosyal alanlarda olduğu gibi bilimin her noktasında etik bulunmaktadır. Bilim etiğinde belirtildiği gibi etik yaklaşımdan ve değerlerden yoksun bir çalışma “bilimsel” olarak görülemez. Sorgulanmayan bir yaşam yaşanmaya değebilecek bir yaşam değilse (à la Socrates); etik olmayan bir çalışma da bilimsel görülmeye değebilecek bir yaklaşım değildir. Bu çalışmadaki temel savımız bilimsel çalışmaların içeriği istediği kadar sağlam, ikna edici ve doyurucu olsun eğer etik değerlerden uzaksa bilimsellikten de uzaktır. Bilimsellikten uzaktır zira etik değerler bilimsel çalışmaların bizzat parçasıdır ve onlardan bağımsız düşünülebilecek bir olgu değildir (Byrne, 2024; Brown, Gwiazdon ve Westra, 2023). Bilimin en önemli amaçlarından biri topluma fayda sağlamaktır; ancak fayda sağlamaktan daha öncelikli bir amacı vardır. Bu amaç “kesinlikle zarar verme” şeklinde ifade edilebilir. Etik ihlali yapılması bilime ve bilim toplumuna doğrudan zarar vermek anlamına gelmektedir. Yani bilimsel çalışmalar istediği kadar yüksek standart taşıdığı düşünülürse düşünülün etik ihlali içerdiğinde hâlihazırda bilimsel camiaya zarar vermiştir. Çünkü yarardan önce zarar vermeme ilkesi ihlal edilmiştir.

Etik kelimesi toplumumuzda bazen ahlak ve değerler anlamında, bazen insanlar tarafından oluşturulmuş evrensel yönü olan norm bütünleri, bazense insanların eylem ve kabullerini analiz edip yorumlayan ve bunlara dayanak sağlayan ilkeleri tartışan felsefenin alt dalı şeklinde kullanılmaktadır. Ama gündelik hayatta daha çok etik denilince akla meslek etiği gelmektedir (Kuçuradı, 2003). Felsefi tartışmalarda bile etiğin net bir tanımı yoktur. Filozoflar etiği farklı şekillerde tanımlamışlardır. Aristoteles’e göre mutluluğa götüren bilgi, Kant’a göre kişinin yerine getirmesi gereken görevleri sırasında ortaya çıkan ideal davranışlardır. Genel bir şekilde tanımlayacak olursak etik; iyi-kötü, doğru-yanlış ile ilgili konuları düşünmeye, anlamaya, yorumlamaya, açıklamaya ve analiz etmeye çalışan felsefenin alt dalıdır (Rich, 2013).

İnsanların adil bir hayat beklentisine karşın her gün tecrübe edilen hayat, insanların bu isteklerine duyarlı değildir. Adalet her zaman insana doğuştan sunulan bir hediye değildir, bazı zamanlar mücadele ile kazanılması gereken bir olgudur. Peki, bu mücadelede coğrafyanın rolü nedir? Doğa ile insan etkileşimini betimlemeye odaklanmış bir coğrafya anlayışı hak arayışı içerisinde olan grupların mücadelesinde kendine bir yer edinemez. Çünkü böyle bir derdi yoktur. Burada devreye eleştirel beşerî coğrafya girmektedir. Eleştirel beşerî coğrafyanın amacı dünyayı daha iyi bir hale getirmektir. Bu yüzden sadece betimlemek değil aynı zamanda

dönüştürmek amacı taşıyan aksiyonlar almaktadır. Coğrafya içerisinde var olan beşerî sorunlar mevzu bahis olduğunda kaptan köşkünde eleştirel beşerî coğrafyacılar yer almaktadır.

Eleştirel beşerî coğrafyanın tarihi Karl Marx, Friedrich Engels ve Elisee Reclus ve Peter Kropotkin gibi yazarlara dayanır (Warf, 2010). Bu yazarlar yazdıkları eserlerle kendilerinden sonra gelecek olan birçok yazarı etkilemişlerdir (Barnett, 2012). Özellikle Frankfurt Okulu olarak tanınan, 1923 yılında Almanya'nın Frankfurt şehrinde kurulan Toplumsal Araştırma Enstitüsü bilim insanları bu yazarlardan çok etkilenmişlerdir. Onların görüşlerini geliştirerek eleştirel teori diye tanımladıkları bir yaklaşım oluşturmuşlar. Eleştirel teori yaklaşımını benimseyen coğrafyacılar tarafından eleştirel coğrafya kurulmuş ve coğrafi hak arayışları ve mücadele bu şemsiye altında sürdürülmüştür. Eleştirel coğrafyacılar bu mücadeleyi teori ve pratiği birbirlerine yaklaştırmak suretiyle sosyal değişimi gerçekleştirme gayreti içerisinde sürdürmektedirler (Raju, 2004).

Eleştirel beşerî coğrafya birçok sorunun tanımlayıp hedefine koyduğunda onu çözüme kavuşturma gayesi gütmektedir. Bu çözüme kavuşmayı bekleyen meseleler aslında birer etik meselelerdir. Bu yüzden eleştirel coğrafyacılar etiğe temas etmeden bu sorunları çözemeyeceklerini bilirler. Etik ile coğrafyanın çoğu meselede kesişen sınırlarını görür ve konumlarını buna göre belirlerler. Eleştirel beşerî coğrafya ile etiğin bu iç içe geçen yapısını tespit edip, vurgulamak amacıyla bu araştırma kaleme alınmıştır. Araştırma, başlığı oluşturan bu iki kavramın birbirleriyle olan ilişkilerini açıklamayı hedeflemektedir. Bu çalışmada eleştirel beşerî coğrafya ile etik ilişkisi incelenmiştir. Eleştirel beşerî coğrafya ve etik arasındaki ilişki daha önce doğrudan tanımlanmadığı için bu araştırma bu boşluğu doldurmaktadır. Bu yönüyle çalışma, yerli ve yabancı literatürde bir ilk olmaktadır. Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm eleştirel beşerî coğrafyanın etik perspektifini ele almaktadır. İkinci bölümde eleştirel beşerî coğrafyanın çözmeye çalıştığı etik sorunlar tanımlanmaktadır. Son bölümde ise eleştirel beşerî coğrafyanın uygulamalı versiyonu olan dönüştürücü coğrafya ele alınmaktadır. Araştırma boyunca "Eleştirel beşerî coğrafya ile etik arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?" sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma teorik bir çalışma olduğu için veriler literatür taraması yöntemi ile elde edilmiştir.

Eleştirel Beşerî Coğrafyanın Etik Perspektifi

Etik, normatif, betimleyici, metaetik ve eleştirel etik olmak üzere farklı türlere sahiptir. Normatif etik, etiğin en eski türüdür. Etiğin doğumu ile başlayıp günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Neyin doğru ya da yanlış, neyin iyi ya da kötü olduğuna nasıl karar verileceği, bu kararlar alınırken hangi ilkeye göre alınacağı konusu üzerinde durmuştur. Bu etik türde yapılan davranış doğru ya da yanlış olarak nitelenebilir. Betimleyici etik, norm ve ilke koymak yerine insanların davranışlarını etik çerçevede tanımlamaktadır. Normatif etik gibi iyi ve kötü gibi sınıflandırmalar yapmak yerine toplumların ve kişilerin sahip olduğu ahlak felsefesini açıklama amacındadır. Metaetik ise betimleyici etiğin bir adım ötesinde var olan etik ilişkileri, ilkeleri, kaideleri açıklamakla birlikte bunların altında yatan sebepleri de sorgulayan bilimsel bir tavra sahiptir (Cevizci, 2018). Son yüzyılda gelişme imkânı bulmuş eleştirel etik ise eleştirel beşerî coğrafyanın etik perspektifini oluşturmaktadır.

1950'li yıllardan sonra ortaya çıkan pozitivizm coğrafya da dahil olmak üzere bilim dallarında hâkim paradigma haline gelmişti. Sosyal bilimlerin gözden düştüğü bu zamanda

pozitivist yaklaşıma karşı duranlardan biri ise eleştirel teorisyenlerdi. 70'li yıllardan itibaren popülerleşmeye başlayan eleştirel teori, pozitivizmin insan ilişkilerini görmeyen nicel doğasına karşı bir hareket olarak varlığını sürdürmüştür. (Unwin, 1992, akt. Proctor, 1998, s.11). Eleştirel teori kaynağını Marksizm'den almasına rağmen klasik Marksizm'den farklıdır. Bu farklılıkların başında klasik Marksizm'in gerekirse silahlı mücadeleye onay vermesine karşın eleştirel teorisyenler daha barışçıl çözümler üzerinde durmuşlardır. Bir başka farklılık ise eleştirel teorisyenlerin klasik Marksizm'den daha geniş konu skalasına sahip olmasıdır. Daha açık bir anlatımla klasik Marksizm kapitalizme eleştiri merkezli bir yaklaşım iken eleştirel teori kapitalizm ile birlikte savaşlar, sömürgecilik, adaletsizlik, cinsiyetçilik gibi başka toplumsal sorunlara da eğilmiştir (Connon ve Simpson, 2016). Bu hareket 18. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış eleştirel etiğin hızlı bir şekilde gelişimini sağlamıştır. Eleştirel etik kapitalizmin ya da modernitenin beraberinde getirdiği etik sorunlarla ilgilenmektedir. Eleştirel etik doğası itibarıyla normatif bir yapıya sahiptir, ama normatif etikten farkı onun sorunlara çözüm sunma anlayışıdır. Bu yapısından dolayı eleştirel etik ve beraberinde eleştirel coğrafya dönüştürücü bir amaca sahiptir. Eleştirel coğrafya toplumun değişimini amaçlar ve bunun kolay olmadığı meydandadır. Çünkü toplumsal değişimi sağlayacak, dezavantajlı grupları koruyacak bilginin üretimi hayli zor iştir (Chouinard, 2000).

Eleştirel etik; teorik ve uygulamalı etiğin birleşiminden oluşmaktadır. Teorik etik kısmında ise normatif etik ve metaetiğin birleşimi söz konusudur. Etik kaidelerin kökenlerini, ilkelerini ortaya koyup analiz eder, sorgular, eleştirir ve kendi ilke ve doğru-yanlışını inşa eder. Nihayetinde ise inşa edilen teorik etiğe bağlı uygulamalı bir etik oluşturur. Bu durum bütün eleştirel etik teorilerinde ortak bir durumdur. İçerikli değer etiği, söylem etiği, sorumluluk etiği, ötekiyle ilişki etiği, postmodern etik, feminist etik gibi birçok farklı kola sahip olan eleştirel etik türlerinin bir ortak noktası da normatif etiğe olan muhalefettir. Eleştirel etiğe göre modern normatif etik, yanlıgı içerisindedir. Normatif etiğin ahlaki ilkeler, kurallar üzerine tartışmasını yersiz bulmaktadır. İster deontolojik etik olsun isterse faydacı etik olsun egoizm ve altruizm (diğerkâmlık) dikotomisinde cereyan eden tartışmalardan toplumun asıl sorunlarını görmezden gelirler (Cevizci, 2022).

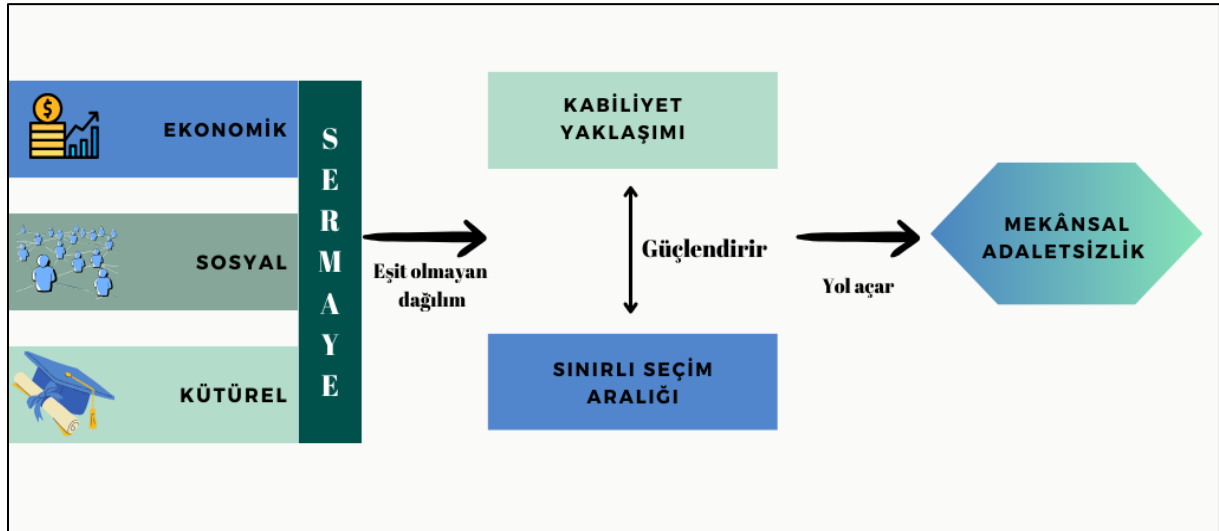
Eleştirel Beşerî Coğrafyanın Etik Sorunları

Mekânsal-çevresel-sosyal adalet, sosyal-mekânsal ayrışma, soylulaştırma, engelli coğrafyası, ırkçılık, hayvan coğrafyası, cinsiyetçilik, sınıflaşma, gelir adaletsizliği, savaşlar ve çatışmalar, kolonizasyon, kültür endüstrisi eleştirel beşerî coğrafyanın çalışma konularından bazılarıdır. Eleştirel beşerî coğrafyanın inceleme sahasına giren bu konular aynı zamanda etiğin de konusudur. 70'li yıllardan sonra coğrafyacıların yöneldiği bu konular üzerine yapılan araştırmalar aynı zamanda belli bir ahlak felsefesi alt yapısına da sahiptir (Kitchin ve Wilton, 2000).

Eleştirel teori kendi varlığının gerekliliğini ifade ederken ve bu varlığın sebebi olan sorunlarla mücadele ederken etiği kullanmıştır. Çünkü eleştirel teorinin var olma amacı toplumda normatif bir yaklaşımla belirlediği yanlışları değişim yoluyla doğru kabul ettiği forma dönüştürmektir. Bu dönüşümün alt yapısı ve mücadele aracı ise etikdir. Eleştirel teori etiği kullanarak varoluşsal gerekliliğinin kabulünü kamuoyuna sunmaktadır. Bütün bunları sorun

gördüğü konular üzerinden yapmaktadır (Ekinci, 2024). Eleştirel beşerî coğrafyanın etik sorunlarından bazıları eleştirel teori perspektifi ile aşağıda tanımlanmıştır.

Sosyal adaletsizlik, farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bazen belli bir grubun tecrit edilip ayrıştırılması, bazen kaynakların eşitsiz bir şekilde dağıtılması, bazen de külfetlerin eşitsiz paylaşımı şeklinde karşımıza çıkabilir (Bufacchi, 2012). Günümüz toplumu tanımlanırken güvensizlik, belirsizlik, karmaşıklık ifadeleri yapılan eleştirilerde karşımıza çıkmaktadır. Gecekondulaşma, çarpık kentleşme, küreselleşme gibi süreçlerle toplum içinde yaşanan kültürel çatışmalar, tüketim kültürü, ırkçılık gibi olgular belli yerlere odaklanmaktadır. Bu süreçlerin olumsuz çıktıları insanoğlunun hepsine eşit bir şekilde dağılmamıştır. Bazı topluluklar ve yerler bu durumlardan fazlaca etkilenmişlerdir (Yıldırım, 2012). Sosyal adaletsizliği yakın bir misalle örneklendirmek gerekirse; TÜİK’in verisine göre kişi başına düşen milli gelir 2023 yılında cari fiyatlarla 13 bin 110 dolar yani 307 bin 952 TL’dir (TÜİK, 2024). 2023 yılında en son artışla asgari ücret net olarak 11 bin 402 TL’ye yükselmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2023). Basit bir hesapla bir asgari ücretle çalışan kişinin yıllık geliri bu zamlı maaş ile bile 136 bin 824 TL’dir (11402x12). Kişi başına düşen milli gelir 307 bin 952 TL iken asgari ücretle çalışan bir kişinin eline geçen miktar 136 bin 824 TL’dir. Bu makas sosyal adaletsizliğin bir göstergesidir. Bu örnek ülkemizde olan bir örnek ama sosyal adaletsizlik mücadeleyi bekleyen evrensel bir sorundur. Peki sosyal adaletsizlikle yeteri kadar mücadele ediliyor mu? “250 bin Etiyopyalının bir akşam yemeği fiyatına birisi yeni bir Mazda RX-7 alabiliyorsa, birisi beş sente bir çocuğu açlıktan ölmekten kurtarmak yerine meteorolojiye telefon edip bugünkü hava durumuyla ilgili merakını gidermeyi tercih ediyorsa, bir başkası bir dolara, Afrikalı bir aileyi bir hafta doyurmak yerine, yemeden yapabileceği ya da çok istemeden yediği bir Big Mac yemeyi tercih ediyorsa, bir lise müdürü AIDS’e yakalanan bir öğrencisinin okula devamı engellendiğinde ‘Çocuk birkaç ay içinde ölecek zaten. Ne fark eder ki?’” (Solomon, 1995: 13-14, akt: Kart, 2019, s.23) diyebiliyorsa cevap hayırdır.

Şekil 1. Mekânsal adaletsizliğin teorik çerçeve yapısı (Feitosa, Batista ve Marques, 2023).

Mekânsal adaletsizlik, “eşit olmayan fiziki görünümün, hizmet yetersizliğinin, mekânda var olan eksik sosyal faaliyetlerin ve faaliyet sahalarının sonucunda oluşan mekânsal farklılıktır” (Ekinci, 2020, s. 3). Mekânsal adaletsizlik sosyal adaletsizliğin bir türevidir ve

kapitalizmin mekâna sahip olup kendi mekanını üretmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır (Lefebvre, 2016). Mekânsal adaletsizlik iki şekilde ortaya çıkmaktadır: Özgür olmama ve haksız kaynak dağılımı. Özgür olmama argümanını ele aldığımızda düşük gelire sahip bireylerin yaşadığı yerler mekânsal sıkışma ve ayrışma yaşayan yerlerdir (Örneğin gecekondulu mahalleleri). Bu durum fertleri belli bir alanda yaşamaya mecbur ederek özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Haksız kaynak dağılımı argümanı ise sermaye, toprak, doğal kaynaklar gibi materyallerin eşitsiz dağılımı ile birlikte hizmetlerin de eşitsiz ulaşımını içerir (Marcuse, 2009). Ekonomik, sosyal ve kültürel sermayenin eşit olmayan dağılımı kabiliyet yaklaşımı ve sınırlı seçim aralığı arasındaki bağıntıyı güçlendirir ve sonucunda mekânsal adaletsizlik ortaya çıkar (Şekil 1). Kabiliyet yaklaşımı (capabilities approach), diğer konuları arka plana atarak doğrudan bireylerin elde edebileceği hayat kalitesine odaklanır. Ekonomik, sosyal ve kültürel olarak eşit olmayan sermaye hayat kalitesinde ve diğer imkanlarda sınırlı seçim aralığı sunar. Bireylerin bilinçli seçim yapma yeteneğini ve karşısına çıkacağı fırsatları kısıtlar. Tüm bunlar sonucunda mekânsal adaletsizlik vücuda gelir (Feitosa, Batista ve Marques, 2023).

Çevresel adaletsizlik, insan faaliyetleri sonucunda meydana gelen çevresel yüklerin adil dağılmamasıdır. Çevreyi taşıma kapasitesinin üstünde kullanmanın olumsuz çıktıları tüm dünyaya eşit bir şekilde dağılmamaktadır. Karbon ayak izi büyük olan ülkelerde çevresel sıkıntılar görüldüğü gibi karbon ayak izi ortalamaya göre çok düşük olan ülkelere bile küresel etkilerden dolayı çevresel sorunlar görülebilir (Kılıç ve Tok, 2014). Geleneksel hayat tarzlarından dolayı doğa ile barışçıl bir şekilde Kuzey Kutup Dairesinde yaşayan İnuitler olayla pek bir ilgisi olmadığı halde düşük miktarda gıda zehirlenmesi yaşamaktadırlar. Güneydeki endüstriyel bölgelerden gelen atıkların okyanuslarda yaşayan fok ve balık gibi canlıların bünyesine geçmesi besin kirliliğine sebep olmaktadır. Temel besin kaynağı bu fok ve balıklar olan İnuitler, besin maddelerinden kaynaklı toksik maddelere maruz kalmaktadır. Bu olay çevresel adaletsizliğe bir misaldir. (Massey, 2004). Çevresel adaletsizliğin bir başka tehlikesi ise çevresel ırkçılıktır (Lekhi ve Newell, 2006; Maantay, 2002). Umumiyetle farklı etnisitenin yaşadığı yerler (örneğin, ABD’de siyahiler ve hispanikler) çevresel sorunların, çevresel risklerin ve yüklerin daha fazla olduğu bölgelerdir. Mekânsal olarak ayrışan bu insanlar genel olarak düşük gelire sahip oldukları için bir keşişimsellik söz konusudur (Maantay, 2002). Hatta zamanımızda gelir, ırktan daha önemli bir ayrıştırma unsurudur. Düşük gelirli insanlar çevresel adaletsizliğe uğrarken sessiz kalmıyorlar elbette. Bu gruplar haklarını ve taleplerini yetkili mercilere iletiyorlar, fakat ya cevaplar çok uzun bir zamanda geliyor ya da herhangi bir karşılık bulmuyor. Çünkü onlar ve yaşadıkları yerler öncelikli olmayan tehlikeli grup ve yerlerdir. Bu insanlar düşük gelire sahip olduğu için düşük emlak fiyatlarına sahip bölgelerde yaşarlar. Bu bölgeler; arsenopirit, kurşun, asbest gibi zehirli madenlerin çıkarım alanları, çöp toplama sahaları, radyoaktif tehlikeler barındıran bölgeler, zehirli atık depoları, sanayi bölgesi, atık yakma tesislerine komşu olan çevresel risk ve yükleri fazla bölgelerdir. Ama tüm bu risklere rağmen arazi ve konut fiyatlarının ucuz olması bölgenin hızlı bir şekilde nüfuslanmasına ve plansız bir şekilde yerleşim yerine dönüşmesine sebep olmaktadır. Öncelikle burada yaşayan insanlar için bu çevre, tehlikelidir. Fakat buradaki insanların yaşadığı çevre dışında yaşayan birtakım insanlar için buralar daha “tehlikeli bir çevredir” (Byrne, 2010).

Engelli coğrafyası, engelli bireylerin mekân üzerinde karşılaştıkları sorunlara odaklanır. Dünya Sağlık Örgütü’nün 2023 yılında paylaştığı veriye göre dünyada 1,3 milyar engelli insan

bulunmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2023). Bu da insanlığın 1/6'sı demektir. İnsanların mekân üretimine baktığımızda genellikle yürüyebilen, görebilen, duyabilen ve konuşabilen insanlar merkeze alınarak bir üretim söz konusudur. Bu da çoğu mekânda engellilerin göz ardı edilerek belli zorluklarla baş başa kalmalarına neden olmaktadır. Özellikle şehir mekanlarında hızlı hareket etme anlayışı engelli bireylerin hayatını zorlaştırmaktadır (Freund, 2001). Engellilik sosyal olarak inşa edildiği gibi mekânsal olarak da inşa edilmiştir. Engellileri düşünmeyen mekanlar insanlar tarafından doğal karşılanır. Kentsel mekanlar tasarlanırken engelliler düşünülerek tasarlanmaz. Daha çok düşük maliyet ya da modernist kaygılar dikkate alınır. Düşünülse bile bazı yerlerde onlar için ayrılan alanlar fazla kullanılmadığı için depo olarak kullanılmaktadır (Kitchin, 1998). Engelli bireyler için bir diğer sorun ise engelliler için yapılan mekânsal düzenlemelerin ekstra hizmetler olarak görülmesi. Örneğin araçlar için yol ve yayalar için köprü ve kaldırımların yapımı belediyelerin görevi iken engellilere özel asansör ve hissedilebilir yüzeylerin yapımı yol, köprü ve kaldırımlara ek olarak yapılan hizmetler olarak görülmektedir. Bu da engelli insanlara karşı artan duyarlılığa karşı hala bir “öteki” kimliğinin varlığını göstermektedir (Wilton, 2005).

İrkçilik, egosantrik düşüncenin bir ürünüdür. İnsanlar tarih boyunca kendilerini ve içine doğdukları toplumun kültürünü merkeze almışlardır. Bu da kendi kültürünü sevmeye anlayışını doğurmuştur ve bu anlaşılabilir bir şeydir. Asıl mesele kendi toplumunun ve kültürünün dışındaki dünyaya nefret ve küçümseme ile bakmaktır. Bu da çatışmalara hatta bazen savaşlara, dezavantajlı grupların kaynaklara ulaşımında sıkıntılara, bireylerde megaloman ya da aşağılık kompleksine sahip olma durumlarına sebep olabilir (Moodley, 2020). İrkçilik üç düzeyde karşımıza çıkmaktadır. İlk düzey, kültürel ırkçılıktır. Bu da kişilerin kültürel realizmin etkisiyle kendi kültürünü üstün görmesi ve onu bir sonraki nesle aktarmasıdır. İrkçilik bir dünya görüşüdür ve öğrenilir. Bu da kültürel aktarım ile mümkündür. 19. yüzyıldan sonra ulus devletlerin yaygınlaşmasıyla birlikte etnosantrizmin yükselmesi ile kültürel ırkçılık günümüze kadar bu aktarımlar vasıtasıyla gelmiştir. İkinci düzey, kurumsal ırkçılıktır. Kamusal alanlarda, parklarda, iş merkezlerinde, okullarda, sinema salonlarında, alışveriş merkezlerinde hatta mezarlıklarda belli ırka sahip insanlara karşı yapılan negatif ayrımcılığa işaret eder. Buna yakın tarih sahnesinde en özgü örnek olarak 1948 ve 1994 yılları arasında Güney Afrika Cumhuriyeti'nde uygulanan Apartheid politikası verilebilir. Üçüncü düzey ise bireysel ırkçılıktır. Bu da kişilerin farklı ırklara karşı tutumları ile alakalıdır (Bowser, 2017).

Hayvan etiği, insan davranışlarının sonucuna katlanmak zorunda olan hayvanları etiğin öznesi yapar. Yaşadığımız gezegende yalnız değiliz ve yaptıklarımızın faturasını tek başımıza ödemiyoruz. Gezegenimizin belli bir taşıma kapasitesi var ve bu kapasiteyi her geçen gün daha da zorlamaktayız. Bunun sonucunda ortaya çıkan yeni değişimlere adapte olamayan canlı türleri dünya sahnesinden çekilmektedir. Ahlaki olduğunu iddia eden insan, bu iddiasında samimi ise diğer canlılarla uyum içerisinde yaşamalı ve doğal kaynak tüketimini azaltmalıdır (Lynn, 1998). Bu da hayvanlara karşı bir duyarlılık etiği ile mümkündür. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da hayvanların haklarını savunurken bizle olan benzerlikleri üzerinden bunu yapmak hayvanlara ikincil bakan hümanizm ile aynı cepheyi paylaşmaktır. Aşırı avlanma, hayvanları denek olarak kullanma, habitatlarını daraltma, yaşam alanlarına müdahale, işkence ve tecavüz, sebep olduğumuz çevre sorunları, hayvanat bahçeleri vb. alanlarda hapsedme, kaynaklardan mahrum bırakılma hayvanların bizden kaynaklı yaşadıkları olumsuzluklardır. İnsanların

yaşadığı etik sorunları birincil gören, hayvanları “başka” olarak değerlendirip sorunlarını ikincil gören etik anlayışın terki zor olsa da yukarıda sayılan zulümleri engellemek adına gereklidir (Oliver, 2010). Dünya hayvan vakfının yayınladığı istatistiklere göre her dakika da bir hayvan istismar edilmektedir. 1990’dan itibaren her yıl 50 milyon hayvan işkence nedeniyle ölmektedir (Laybourne, 2023). Bu istatistiklerde hayvanların ne kadar büyük bir zulümle muhatap olduğunu ve hayvan etiğinin gelişimine olan ihtiyacı bizlere göstermektedir.

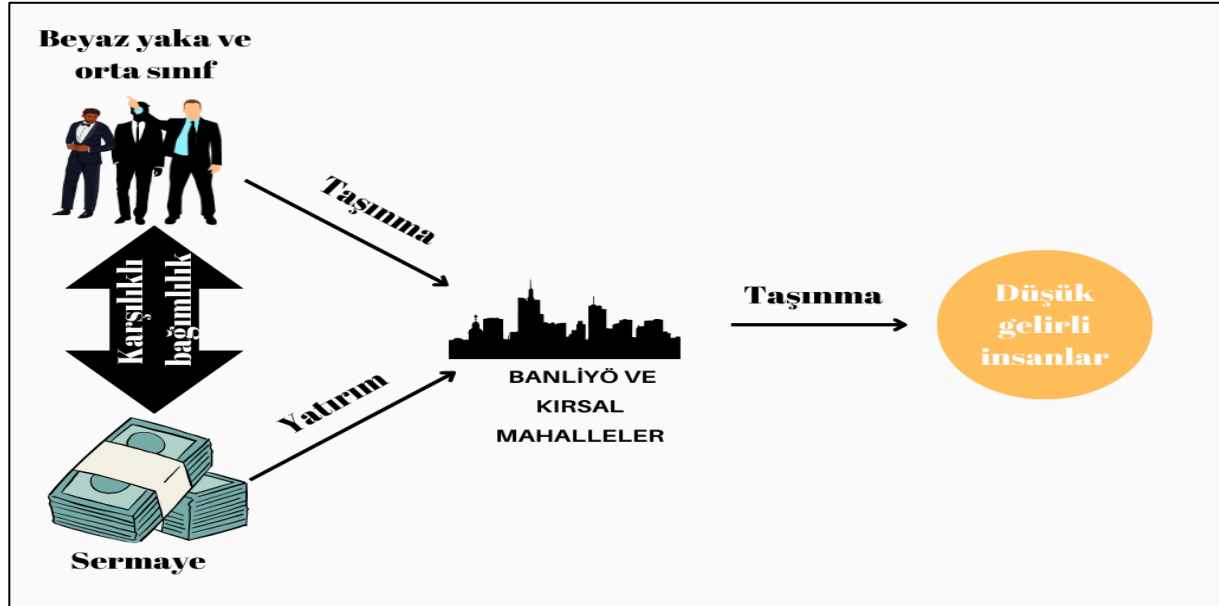
Cinsiyetçilik, kısaca cinsiyetten doğan ayrımcılık olarak ifade edilir ve muhtemelen bu yönü ile neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Daha çok erkek hegemonyasındaki dünyada ezilen kadınlar için kullanılmaktadır. Cinsiyet; stereotipleri, önyargıları, peşin hükümleri, örtük ya da açık tutumları toplum nezdinde barındırabilir. Bu da kişilerin cinsiyetlerinden dolayı statü donması, mevki alamaması, iş ve eylemlerinin engellenmesi, aşağı görülmesi ve bunu kabullenmesi ihtimallerini yaşanabilir kılar (Lorenzi-Cioldi ve Kulich, 2015). Günümüzde 230 milyondan fazla kadın ve kız çocuğunun kadın sünneti olduğu (UNICEF, 2024), 5 ergen kızdan 1’inin kocası ya da partneri tarafından şiddet gördüğü bu dünyada (UNICEF, 2022) cinsiyetçilik daha çok fark edilmeyi bekleyen bir olgudur. Feminist hareketle artan cinsiyetçilik eylem ve araştırmaları insanlara büyük bir farkındalık kazandırmış ve kadınlara yönelik cinsiyetçi davranışları azaltmıştır. Bu büyük bir başarıdır, fakat her görüşe yapılan eleştiriler olduğu gibi feminizme de bazı eleştiriler getirilmiştir. Ana akım feminizmin Batılı, beyaz bir perspektife sahip olması eleştirilmektedir (Navarro Tejero, 2013).

Kolonyalizm, dar anlamıyla bakıldığında bir bölgenin başka bir merkez tarafından kendi menfaatleri için kullanılması, geniş anlamıyla bakıldığında uluslararası ilişkilerde taraflar arasında gelişen güç ilişkilerindeki neredeyse bütün eşitsizlikler anlamına gelmektedir. Kolonyalizm tanımlarında üç özellik ortaya çıkmaktadır. Bunların ilki emperyal ülkelerin sömürdükleri ülkelerdeki tahakkümüdür. İkincisi kolonyal ülkelerin sömürdükleri ülkelere açıktan ya da kapalı bir şekilde kendilerinden daha üstün kültüre/ırka sahip oldukları bilincinin dayatılmasıdır. Üçüncüsü sömürü düzeninin bölgeye ve zamana göre farklı biçimlerde ortaya çıkmasıdır. Geçmişteki kolonyalizm faaliyetleri günümüzde görülmemektedir. Ama kolonyalizm yoluna yeni bir form ile devam etmektedir. Bu da neokolonyalizm olarak adlandırılmaktadır (Rahaman, Yeazdani ve Mahmud, 2017). Günümüzde kolonyalizmin izleri Batı sinemasında (Çıtak, 2014), akademik ve sanatsal çalışmalarda (Kaya, 2017), edebiyatta (Taşdelen, 2013) ve pek çok alanda kendini göstermektedir (Spivak, 1991). Tüm bu kolonyal süreçlere karşı özellikle sömürülen coğrafyalarda postkolonyalizm olarak adlandırılan bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Post kolonyalizm yaklaşımı bütün bu sömürgecilik süreçlerine karşı çıkmış ve görünen ya da görünmeyen sömürü hareketlerini deşifre etmeye çabalamaktadır (Butt, 2013).

Kültür endüstrisi, plan dahilinde, kitlelerin taleplerine göre üretilen üretimlerdir. Müzik, sinema, edebiyat gibi kültürel unsurlar olan bu üretimlerin sanatsal kaygılardan ziyade ekonomik kaygılarla üretim süreci kültür endüstrisi kavramı ile ifade edilir. İnsanlar kitleleştirilerek bireysellikleri arka plana atılıyor ve nesneleştiriliyor. Bütün bu süreçlerde etkili olan medya, sinema, sosyal medya gibi araçlarla insanlar tek tipleşmiş pasif tüketiciler haline dönüşmüşlerdir. İnsanlara kültür ürünleri birer meta halinde satılırken buradaki amaç insanlar için hayatın boğucu ve sıkıcı akışından kaçış, bir oyalanma satışıdır. Bu ürünlerde sanatsal kaygılar geri plandayken kitlelere tahakküm ve kâr ilk sıradadır (Shi, 2022). Bu araçsal ürünler

gelişen teknoloji ile birlikte güçlenmekte ve şekillenmektedir. Sinema, gazete ve dergiler, televizyon dizi ve programları, reklamlar günümüzde; kültür endüstrisi kavramının ortaya çıktığı 1940'lı yıllardan çok daha fazla yaygınlaşıp gelişmiştir. Bunlara ek olarak sosyal medya, video oyunları, yapay zekâ ve akıllı araçların uygulamaları kültür endüstrisinin yeni hayat sahaları olmuştur. Bu ürünlerle insanlara istedikleri şeyler verilmekle birlikte tek tipleştirilerek yönetimi kolaylaştırılan kitleler oluşturulmaktadır (Kara, 2014). Bunun gerçekleştirilmesi için bolca zaman vardır. RTÜK tarafından 2018 yılında yapılan bir araştırmaya göre Türkiye’de yaşayan biri günde ortalama 3 saat 34 dakika televizyon izlemektedir (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2018). Buna bilgisayar ve akıllı telefonlar eklenince bu zaman aralığı epey genişlemektedir.

Toplumsal sınıf, 70’li yıllardan sonra coğrafi araştırmalarda yer almaya başlamıştır. Bu dönemde Marksizmin, mekân ve toplum çalışmaları içerisinde ağırlığını arttırması bu kavramı coğrafya içerisinde popüler hale getirmiştir. (MacLeavy, 2020). Toplumsal sınıf; toplum, inanç, iş dünyası ve kültürler içinde varlığını sürdüren hiyerarşik düzeni ifade eder. Toplumsal belli özelliklerine (statü, güç, toprak, soy vb.) göre tarihsel seyirde sürekli katmanlı bir yapıya sahip olmuşlardır. Günümüzde bu özellik maddiyattır. İnsanlar maddi durumlarına göre tabakalaşmış bir sosyal yapı içerisinde yaşamaktadırlar. Gelir durumları insanların hangi sınıfta yer aldıklarını göstermektedir. Sınıf kavramı sosyal-mekânsal eşitsizlikle doğrudan alakalı bir kavramdır. Özellikle alt sınıfta yer alan işçiler emeklerini ucuz bir ücretle sermaye sahiplerine satıp layık olmadıkları sosyal ve mekânsal ortamda hayatlarını sürdürmektedirler (İnce, 2017).

Şekil 2. Soylulaştırma gelişim şeması (Yeom ve Mikelbank, 2019).

“**Soylulaştırma (Gentrification)**”, düşük gelirli insanların yerlerinden tasfiye edilme sürecini ifade eden kavramdır. Daha net bir ifadeyle bu kavram, daha yüksek gelirli grupların bir yerleşim mahaline gelmesiyle düşük gelirli insanların o bölgeyi boşaltma sürecini ifade eder. Genelde eski olan, düşük gelirli insanların yaşadıkları yerler şehir büyümesine bağlı olarak eski değerinin daha üstünde yeni bir değere sahip olabilir. Artan bu değer yüksek gelirli insanların buraya yönelmesine sebep olur. Bu insanlar buradaki boş arazilere evler yapabilir ya da var olan evleri yıkıp yenisini inşa edebilirler. Bu da eski binaların yanına yeni ve lüks binaların

kondurulması demektir. Artan emlak fiyatlarının cazipliği sebebiyle burada yaşayan halkın bir kısmı ev ya da arsalarını satıp başka bir lokasyona taşınacaklardır. Bir kısmı ise artan kira ve fiyatlardan dolayı taşınma mecburiyetinde kalacaklardır. Kısacası buradaki yerli halk tasfiye edilerek yerine orta ve üst sınıfta yer olan daha yüksek gelirli insanlar yerleşeceklerdir. Bu tasfiye süreci gönüllü veya zorakidir. Bu süreçte mekânda sınıf farklılığından doğan kültürel çatışmalar gerçekleşmektedir (Saçlı, 2019; Zuk, vd., 2018; Yeom ve Mikelbank, 2019)

Ortak malların trajedisi, ortak olan malların aşırı ve plansız tüketilmesinden kaynaklanmaktadır. Sonlu bir dünya sonlu kaynak barındırır ve bu kaynaklar sonlu bir nüfusa yetebilir. Artan nüfus miktarı kaynakların önemini ve tüketimi konusundaki hassasiyeti beraberinde arttırmaktadır. Kaynakların bilinçsizce, kontrolsüz ve aşırı miktarda tüketildiği alanlar ortak alanlardır. Okyanus ve denizler, göller ve akarsular, ormanlar, otlaklar, avlanma sahaları ortak kullanım alanları olduğu için sıkı bir denetim olmamakta ve insanlar istedikleri şekilde plansız ve kontrolsüz bir şekilde bu alanlardaki kaynakları tüketmektedirler. Tabi bu tüketimlerinde belli olumsuz çıktılar olmaktadır. Örneğin meralarda yapılan aşırı otlatmalar neticesinde bu alanlarda erozyonda bir artış görülmekle birlikte meranın devamlılığı da tehlikeye girmektedir (Hardin, 1968). Bu, tüm ortak malların aşırı kullanımında olduğu gibi bir etik ihlaldir (Johnson, 2003). Bu ihlallere bir başka örnek ise balina avcılığıdır. 20. Yüzyılda 2,9 milyon balinanın öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Bugünde balina avcılığı devam etmektedir ve ülkeler kendi kıta sahanlıklarında balina avcılığına sınırlamalar getirip denetime tâbi tutmaktadırlar. Ama uluslararası sularda denetimin olmaması aşırı avlanmayı beraberinde getirmektedir (Cressy, 2015).

Meta Fetişizmi, insanların metaları şeyleştirilip için bir değer yüklemesidir. Yani üretilen metalara odaklanarak üretim sürecinde yaşananların görülmemesidir. İnsanlar ürettikleri ürünlere yabancılaşmaktadırlar. Bir ürün elimize geçtiğinde üretim sürecinde gerçekleşen olaylara karşı duyarsız kalmaktayız. O ürün üstünde verilen emek, (sonuç olan) ürüne yüklediğimiz anlamdan ötürü görünmemektedir (Dobra, 2010). Durumu şu şekilde örneklendirebiliriz: X markasını çok seviyoruz ve onun için her kıyafet kombini yaptığımızda ondan bir parça muhakkak bulunmaktadır. Buna rağmen etiketindeki “Made in Bangladesh” yazısını bile belki fark etmemişizdir. Kaldı ki Bangladesh’te sabah 5’te işe gidip 12 saat iş güvenliğinin çokta umursanmadığı bir ortamda çalışan, sağlık güvencesi olmayan asgari ücretli bir çocuk işçinin emeği ve ürünün kişiye ulaşma sürecindeki bütün emekler fark edilsin. Çünkü ürüne sahip olma isteği her şeyin önündedir. Unutmamak gerekir ki günümüz tüketim kültüründe bir markaya sahip olmak aynı zamanda bir statüye de sahip olmak demektir.

Dönüştürücü (Transformatif) Coğrafya

Bir sorun hakkında düşünürken öncelikle doğru soruları kendimize sormalıyız. Sebep olmadığım şeyden sorumlu muyum? Etrafımda var olan sorunlara karşı nasıl tavır takınmalıyım? Nihilizm gibi karamsar bir duruş mu sergilemeliyim yoksa sorunlara karşı hiddetli bir tavır mı takınmalıyım? Bunlar gibi sorular bir şeyleri dönüştürmek adına başlangıç aşamasında konumunuzu size sunacaktır ama net bir cevap vermeyecektir. Coğrafya bilmek de net bir cevap vermez, fakat bu soruları anlamaya ve yorumlamaya yetecek kavramsal bir çerçeve sunar. Bir de coğrafyanın eleştirel versiyonuna sahipseniz aynı zamanda bir bakış

açısına da sahipsiniz demektir. Bu yönüyle eleştirel coğrafya bilmek coğrafi sorunları anlamada ve mücadelede diğerlerinden önde olmak demektir (Schmid, 2020).

Eleştirel beşerî coğrafya ve eleştirel etiğin ortak noktalarında bir tanesi de tespit edilen sorunları dönüştürme amacıdır. Eleştirel beşerî coğrafya tenkit amaçlı bir yaklaşım değildir, eleştirel tavrın asıl maksadı dezavantajlı grupların yaşadıkları sorunların azalması ya da çözümüdür. Burada ilk amaç farkındalıktır. Sorunlara dikkat çekilerek görünürlüklerini artırmaktır. Daha sonraki aşama ise bütün yönleriyle analiz edilen sorunları dönüştürme sürecidir. Bu dönüşüm süreci teorik ve pratik olarak ayrı ayrı ya da birlikte gerçekleştirilebilir. Teorik kısmında felsefe ve diğer bilimlerden beslenmekle beraber yüzyıllardır süregelen coğrafyanın kendi birikimi muazzam bir kaynak sağlar. Pratikte ise coğrafi bilgi etik ile birleşerek eylem basamağına geçilir (Kirman, 2003).

Günümüzde yaşadığımız gerçeklikleri yeteri kadar anlamayan ve bu gerçekliklerle ilgilenmeyen bir coğrafya dönüşüm için yeterli güce sahip olamaz. Coğrafyanın yeterli seviyeye gelmesi gerekli dönüşümü gerçekleştirebilecek bir gücü ona verir, ama bu güç bir potansiyel olarak onda var olur. Açığa çıkması ise ancak doğru bir eğitim ile mümkündür (Şahin ve İnce, 2021). Bu dönüşüm için donanımlı bir coğrafyaya ve coğrafya eğitimine ihtiyaç vardır (Ünlü, 2018; Wellens, vd., 2011). Bundan dolayı daha önce değindiğimiz eleştirel beşerî coğrafyanın ve eleştirel geoetiğin (coğrafya etiğinin) sorun olarak gördüğü adaletsizlikler, engelli sorunları, hayvan sorunları, soylulaştırma, ırkçılık gibi sorunlar coğrafya eğitiminde önemli derecede yer edinmelidir (Ekinçi ve Bilgili, 2024). Sadece tanımlayan ve veri biriktiren coğrafya anlayışı ve onun eğitimi ile çevrenin ve toplumun dertlerini görmezden gelen bir toplum inşa edilir. Bu da gerekli değişimi sağlamak bir kenara var olan sorunların daha da büyümesine sebep olacaktır.

Sonuç

Eleştirel beşerî coğrafya ile etik arasında güçlü ve karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Eleştirel coğrafyanın sorun olarak gördüğü hususlar aynı zamanda etik birer sorundur. Bu yönüyle etik sınırlar içine girmeden bunlar tartışılmaz. Bu çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan ayıran hususta bu birlikteliği vurgulamasıdır. Eleştirel coğrafya; mekân (Blomley, 2008, Harvey, 2011, Simonsen, 2004), afet (Donovan, 2017), turizm (Britton, 1991), tarım (Tornaghi, 2014) gibi pek çok coğrafi bağlamda ele alınmıştır, fakat etik bağlamında literatürde bir boşluk bulunmaktadır. Bu çalışma eleştirel beşerî coğrafya ile etik arasındaki ilişkiyi tanımlayarak bu boşluğu doldurmaktadır.

Etiğin bir türü olan eleştirel etik, eleştirel beşerî coğrafya ile etiğin kesiştiği noktadır. Yapısı itibarıyla normatif etiğe benzemesine karşın normatif etiğe yersiz tartışmalar yüzünden sosyal sorunları kaçırdığı eleştirisinde bulunmaktadır. Eleştirel etik, teori ve pratiği beraber ele almakta ve normatif etik ile meta-etik karışımı bir duruş sergilemektedir. Bütün bu birleşimler Talavera'nın (2021) belirttiği gibi insanların kendi sınırlarını aşmak için eleştirel düşünme yöntemini kullanarak var olan problemleri iyileştirmek amacı taşımaktadır. Eleştirel teorinin ürünü olan eleştirel etiğin ilgilendiği sosyal ve coğrafi konulara eleştirel beşerî coğrafya bilmeden yaklaşmak yanlış ve eksik sonuçlar elde etmeye sebep olacaktır.

Eleştirel beşerî coğrafya dezavantajlı grupları merkeze alan bir etik anlayışa sahiptir. Onların sorunlarının farkına varır ve onlardan taraf bir anlatı ile sorunlarını deşifre eder. Burada

maksat sadece belli kesimleri koruma adına bunlara sebep olan kesimleri eleştirmek değildir. Eleştirel coğrafya salt bir tenkit hareketi değildir. Bu eleştirilerin ana hedefi rahatsız olunan konularda değişimi gerçekleştirmektir (Connon ve Simpson, 2016). Değişim basit bir mesele değildir. Bunu yaparken teorik bilgi ile beslenen pratiklere ihtiyaç vardır. Bu yüzden eleştirel coğrafyacılar sorunları gün yüzüne çıkarırken onların çözümü üzerine de düşünmektedirler. Bu da onların dönüştürücü özelliğini göstermektedir.

Coğrafya içerisinde mekânsal-sosyal-çevresel adaletsizlik, engellileri görmeyen mekanlar, hayvan istismarı, ırkçılık, cinsiyetçilik, kültür endüstrisi, toplumsal sınıf, soylulaştırma, ortak malların trajedisi, meta fetişizmi, kolonyalizm gibi birçok toplumsal mesele bulunmaktadır. Coğrafya içerisinde bunları gündemine alan daha çok eleştirel beşerî coğrafyadır (Berg, 2010). Bütün bu sorunlar aynı zamanda etik birer sorundur. Bu meseleler ele alındığında araştırmada ilişkisellikleri araştırılan bu iki alan (eleştirel beşerî coğrafya ve etik) yan yana yer almaktadır. Etik ve eleştirel coğrafyanın birleştiği bir diğer nokta ise dönüştürücü (transformatif) coğrafyadır. Dönüştürücü coğrafya da temel amaç var olan sorunları çözmek, mevcut durumu değiştirmektir. Dönüştürücü coğrafyanın beslendiği eleştirel teori öncelikle üzerinde çalışılan konuyu detaylı bir şekilde analiz yeteneği sunarken yeni bir bakış açısı da getirir (Bilgili, 2018). Detaylı analize tâbi tutulan sorun normatif eleştirel bir yaklaşımla yeniden ve yeniden ele alınır. Çözüm önerileri üzerine yoğunlaşılır ve toplumsal dönüşüm için gerekli olan hususlar belirtilir. Eleştirel teorilerin toplumsal olarak bir dönüşüme inançları bulunmaktadır (Delanty, 2020). Eleştirel beşerî coğrafyada bu inançtır. Bütün bu toplumsal değişim ancak etik teori ve pratikleri içeren bir eğitimle gerçekleşecektir.

Eleştirel coğrafya çalışmalarında etik ile ilgili hususların daha fazla irdelenmeye ihtiyacı vardır. Özellikle son dönemlerde çevreye ve topluma karşı artan etik ihlaller bu ihtiyacın önemini göstermektedir. Bununla birlikte toplumun coğrafya etiği konularında bilinçlenmesi için coğrafya eğitiminde etik konular tanımlayıcı değil daha eleştirel ve uygulamaya dönük bir tavırla öğrencilere aktarılmalıdır.

Kaynakça

- Barnett, C. (2012). Geography and ethics: Placing life in the space of reasons. *Progress in Human Geography*, 36(3), 379-388. <https://doi.org/10.1177/0309132510397463>
- Berg, L.D. (2010). Critical human geography. B. Warf (Ed.), *The encyclopedia of geography* içinde (s. 617-629), Sage Publishers.
- Bilgili, M. (2018). Critical theory-based approaches in geography teaching departments in Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 6(2), 80-85. <https://doi.org/10.11114/jets.v6i2.2956>
- Blomley, N. (2006). Uncritical critical geography?. *Progress in Human Geography*. 30(1), 87-94. <https://doi.org/10.1191/0309132506ph593pr>
- Bowser, B. P. (2017). Racism: Origin and theory. *Journal of Black Studies*. 48(6), 572-590. <https://doi.org/10.1177/0021934717702135>
- Britton, S. (1991). Tourism, capital, and place: Towards a critical geography of tourism. *Environment and Planning D: Society and Space*, 9(4), 451-478. <https://doi.org/10.1068/d090451>
- Bufacchi, V. (2012). *Social injustice: Essays in political philosophy*. Palgrave.
- Brown, D. A., Gwiazdon, K., & Westra, L. (Eds.). (2023). *The Routledge handbook of applied climate change ethics*. Taylor & Francis Group.
- Butt, D. (2013). Colonialism and postcolonialism. H. LaFollete (Ed.), *The international encyclopedia of ethics* içinde (s. 892-898). Blackwell <https://doi.org/10.1002/9781444367072.wbiee763>
- Byrne, J. (2010). Environmental justice. B. Warf (Ed.), *Encyclopedia of geography* içinde (s. 960-965). Sage.
- Byrne, P. H. (2024). *Toward environmental wholeness: Method in environmental ethics and science*. State University of New York Press.
- Cevizci, A. (2018). *Etik ahlâk felsefesi*. Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2022). *Uygulamalı etik*. Say Yayınları.
- Chakraborti, C. (2023). Introducing ethics. *Introduction to ethics: Concepts, theories, and contemporary issues* içinde (s. 1-32). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-99-0707-6_1
- Chouinard, V. (2000). Getting ethical: For inclusive and engaged geographies of disability. *Ethics, Place and Environment*, 3, 70-80. <https://doi.org/10.1080/13668790008573696>
- Connon, I. L. C., & Simpson, A. (2016). Critical geography: An introduction. S. Mcglinchey, R. Walters, & C. Scheinflug (Eds.), *International relations theory* içinde (s. 110-116). e-International Relations.
- Cressy, D. (2015). World's whaling slaughter tallied. *Nature*, 519, 140-141. <https://doi.org/10.1038/519140a>

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2023). Asgari ücretin net hesabı ve işverene maliyeti. <https://www.csgeb.gov.tr/media/93359/temmuz-2023-asgari-ucret.pdf>
- Çıtak, E. (2014). Postkolonyalizm ve Batı sinemasında Doğu-Batı ayrımına yönelik postkolonyal öğeler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 561-578. <https://doi.org/10.17218/hsbed.32579>
- Delanty, G. (2020). *Critical theory and social transformation: Crises of the present and future possibilities*. Routledge.
- Dobra, A. (2010). What does Marx mean by the “fetishism of commodities”? *E-Logos Electronic Journal for Philosophy*, 10(7), 1-9.
- Donovan, A. (2017). Geopower: Reflections on the critical geography of disasters. *Progress in Human Geography*, 41(1), 44-67. <https://doi.org/10.1177/0309132515627020>
- Dünya Sağlık Örgütü (2023). Disability. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health#:~:text=An%20estimated%201.3%20billion%20people%20%E2%80%93%20or%2016%25%20of%20the%20global,experience%20a%20significant%20disability%20today>.
- Ekinci, S. (2020). *Mekansal adaletsizliğin etkilediği okullar ve bu bağlamda okul ve öğrencinin karşılıklı kimlik üretiminin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ekinci, S. (2024). *Geoetik, eleştirel beşerî coğrafya ve coğrafya eğitimi* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ekinci, S., & Bilgili, M. (2024). Geoetik ve coğrafya eğitimi. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 5(2), 314-336. <https://doi.org/10.69643/kaped.1561878>
- Feitosa, F. O., Batista, P., & Marques, J. L. (2023). How to assess spatial injustice: Distinguishing housing spatial inequalities through housing choice. *Cities*, 140. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104422>
- Freund, P. (2001). Bodies, disability and spaces: The social model and disabling spatial organisations. *Disability & Society*, 16(5), 689-706. <https://doi.org/10.1080/09687590120070079>
- Hardin, G. (1968). The tragedy of commons. *American Association for Advancement of Science*, 162, 1243-1248. DOI: 10.1126/science.162.3859.1243
- Harvey, D. (2015). *Sermayenin mekânları eleştirel bir coğrafyaya doğru* (Çev. B. Kıcırcı vd.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma 2001 yılında yayımlandı.)
- İnce, M. (2017). Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 294-319.
- Johnson, B. L. (2003). Ethical obligations in a tragedy of the commons. *Environmental Values*, 12(3), 271-287. <https://doi.org/10.3197/096327103129341324>
- Kara, T. (2014). Kültür endüstrisi kavramı çerçevesinde medya ürünleri: Eleştirel yaklaşım. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 4(1).

- Kart, B. (2019). Sosyal adaletsizlik, insan hakları ve mültecilik. *Posseible Düşünme Dergisi*, 16, 19-32.
- Kaya, Y. (2017). Oryantalizm-Postkolonyalizm ve sanat. *İdil*, 6(30), 647-665. <https://doi.org/10.7816/idil-06-30-07>
- Kılıç, S., & Tok, N. (2014). Geleneksel adalet anlayışlarından çevresel adalet anlayışına. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 213-228.
- Kirman, J. M. (2003). Transformative geography: Ethics and action in elementary and secondary geography education. *Journal of Geography*, 102(3), 93-98. <https://doi.org/10.1080/00221340308978530>
- Kitchin, R. (1998). "Out of place," "knowing one's place": Space, power and the exclusion of disabled people. *Disability & Society*, 13(3), 343-356. <https://doi.org/10.1080/09687599826678>
- Kitchin, R., & Wilton, R. (2000). Disability geography and ethics. *Ethics, Place and Environment*, 3(1), 61-65. <https://doi.org/10.1080/136687900110765>
- Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve etikler. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 423(1), 7-9.
- Laybourne, A. (2023). Animal Cruelty Statistics 2023. <https://worldanimalfoundation.org/advocate/animal-cruelty-statistics/>
- Lefebvre, H. (2016), *Mekânın üretimi* (Çev. I. Ergüden, 4. baskı). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1974 yılında yayımlandı.)
- Lekhi, R., & Newell, P. (2006) Environmental injustice, law and accountability. P. Newell & J. Wheeler (Eds.), *Rights, resources and the politics of accountability* içinde (s. 186-204), Zed Books.
- Lorenzi-Cioldi, F., & Kulich, C. (2015). Sexism. J. D. Wright (Ed.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* içinde (s. 693-699), Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.24089-0>
- Lynn, W. S. (1998). *Animals, ethics and geography*. J. Wolch & J. Emel (Eds.), *Animal geographies: Place, politics and identity in the nature-culture borderlands* içinde (s. 280-298), Verso.
- Maantay, J. (2002). Mapping environmental injustices: Pitfalls and potential of geographic information systems in assessing environmental health and equity. *Environmental Health Perspectives*, 110(2), 161-171. <https://doi.org/10.1289/ehp.02110s2161>
- MacLeavy, J. (2020). Social class. A. Kobayashi (Ed.), *International encyclopedia of geography* içinde (s. 233-238), Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10219-7>
- Marcuse, P. (2009). Spatial justice: Derivative but causal of social injustice. *Spatial Justice*. 1(4), 1-6.
- Massey, R. (2004). Environmental justice: Income, race, and health. *Global Development and Environment Institute*, 1-26.

- Moodley, K. (2020). Science, race and ethics. J. Jansen & C. Walters (Eds.), *Fault lines: Primer on race, science and society* içinde (s. 253–273). African Sun Media.
- Navarro Tejero, A. (2013). Postcolonial feminism: Teaching how to avoid prejudices about Muslim women in an ESL classroom. L. Rodríguez & A. Roldán (Eds.), *Relaciones interculturales en la diversidad* içinde (s. 253-260). Universidad de Córdoba.
- Oliver, K. (2010). Animal ethics: Toward an ethics of responsiveness. *Research in Phenomenology*, 40(2), 267-280. <https://doi.org/10.1163/156916410X509959>
- Proctor, J. D. (1998). Ethics in geography: Giving moral form to the geographical imagination. *Area*, 30(1), 8-18.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK). (2018). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması 2018*. https://www.rtuk.gov.tr/televizyon_izleme_egilimleri_arastirmasi_2018/335
- Rahaman, S., Yeazdani, R., & Mahmud, R. (2017). The untold history of neocolonialism in Africa (1960-2011). *History Research*, 5(1), 9-16. <https://doi.org/10.11648/j.history.20170501.12>
- Raju, S. (2004). Contextualizing critical geography in India: Emerging research and praxis. *Geoforum*, 35(5), 539-544. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2004.01.011>
- Rich, K. L. (2013). Introduction to ethics. J. B. Butts & K. L. Rich (Eds.), *Nursing ethics: Across the curriculum and into practice* içinde (s. 3-30), Jones and Bartlett Learning.
- Saçlı, A. (2019). Soylulaştırma ve kent güvenliği. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, Özel sayı, 240-255.
- Schmid, B. (2020). *Making transformative geographies: Lessons from Stuttgart's community economy*. Transcript Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839451403>
- Shi, Y. (2022). Dialectic of mass culture: How culture industry shaped the masses. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 638, 1054-1057. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.220110.198>
- Simonsen, K. (2004). Differential spaces of critical geography. *Geoforum*, 35(5), 525-528. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2004.01.008>
- Spivak, G. C. (1991). Neocolonialism and the secret agent of knowledge. *Oxford Literary Review*, 13(1), 220-251.
- Şahin, V., & İnce, Z. (2021). Coğrafya derslerinde etik değerler öğretimi üzerine bir inceleme. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 4(1), 1-11. <https://doi.org/10.47503/jirss.891181>
- Talavera, I. (2021). What is critical ethics and why it matters?. *Academia Letters*, Article 147. <https://doi.org/10.20935/AL147>
- Taşdelen, V. (2013). Kolonyalizm ve edebiyat. *Hece*, 196, 74-84.
- Tornaghi, C. (2014). Critical geography of urban agriculture. *Progress in Human Geography*, 38(4), 551-567. <https://doi.org/10.1177/0309132513512542>

- TÜİK (2024). Dönemsel gayrisafi yurt içi hasıla, IV. çeyrek: Ekim-aralık ve yıllık, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2023-53756#:~:text=Ki%C5%9Fi%20ba%C5%9F%C4%B1na%20GSYH%202023%20y%C4%B1n%C4%B1nda,13%20bin%2010%20olarak%20hesapland%C4%B1>.
- UNICEF (2022). Intimate partner violence. <https://data.unicef.org/topic/gender/intimate-partner-violence/>
- UNICEF (2024). Female genital mutilation. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/female-genital-mutilation/>
- Ünlü, M. (2018). An evaluation of occupational ethical values of geography teacher candidates in Turkey. *Educational Research and Reviews*, 13(2), 68-73. <https://doi.org/10.5897/ERR2017.3418>
- Warf, B. (Ed.). (2010). *Encyclopedia of geography*. Sage Publications.
- Wellens, J., Berardi, A., Chalkley, B., Chambers, B., Healey, R., Monk, J., & Vender, J. (2011). Teaching geography for social transformation. *Journal of Geography in Higher Education*, 30(1), 117-131. <https://doi.org/10.1080/03098260500499717>
- Wilton, R. (2005). (Dis)ability. D. Atkinson, P. Jackson, D. Sibley & N. Washbourne (Eds.), *Cultural geography: A critical dictionary of key concepts* içinde (s. 115-121). I.B.Tauris & Co Ltd.
- Yeom, M., & Mikelbank, B. (2019). Gentrification: An introduction, overview, and application. D. Swetkis & W. A. Kellogg (Eds.), *The 21st century American city: Race, ethnicity, and multicultural urban life* içinde (s. 79-96). Kendall Hunt Publishing Company.
- Yıldırım, F. (2012). Gençlerin yaşamında bir sosyal savunmasızlık olarak “sosyal adaletsizlik”: yaşam dönemi yaklaşımı. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 21-34.
- Zuk, M., Bierbaum, A. H., Chapple, K., Gorska, K., & Loukaitou-Sideris, A. (2018). Gentrification, displacement, and the role of public investment. *Journal of Planning Literature*, 33(1), 31-44. <https://doi.org/10.1177/0885412217716439>